

tialistiseen ja sukupuolittuneeseen pakkopaitaan, joka tekee hedelmällisen tutkimuksen mahdolltomaksi. Lopuksi Caldwell muistuttaa, että vaikka katsojat olisivatkin vähemmän tarkkaavaisia, visuaalinen kirjo on osa televiisioiteollisuuden yritystä herättää katsojan huomio. Television kerronnallisuutta ja taloudeellisissa intresseissä on saada katsoja kiinnostumaan, ei niinkään hukuttaa häntä virtaan.

Caldwell arvostelee niitä tutkijoita, jotka ovat olleet erityisen kiinnostuneita televisiovirran vaikutuksista, nk. supertekstin ja katsojan suhteesta. Caldwell toteaa, että katsojan kannalta yksittäiset ohjelmat ovat tärkeämpiä. Myös tv-kriitikot ja televiisioiteollisuus ovat kiinnostuneita tietyistä ohjelmista ja tietyistä tv-tapauksista, eivät niinkään koko "virrasta". Televiisioiteollisuus tuottaa virran, mutta siinä ei ole mitään sattumanvaraista. Huolimatta kritiikistään, Caldwell kuitenkin käyttää itse virta-sanaa (flow) läpi koko kirjansa. Jos hän olisi lukenut Seija Ridellin (Tiedotustutkimus 5/1995; European Journal of Communication 1996, Vol 11:4) analyysit kyseisen käsitteen ongelmallisuudesta, hän olisi ehkä osannut tarttua metaforaan vielä napakammin. Esimerkiksi se, että analyttisesti television virta ja katselun virta ovat eri asiat (Ridell 1995), jää Caldwellilta huomaamatta.

Kriittisen huomion kiinnittäminen television estetiikkaan ja televisuaalisuuteen on tarpeellista. Siksi Caldwellin ei ehkä tarvitsisi puolustella asemiaan yhtä hyökkäävästi kuin hän tekee. Osa hyökkäyksestä lienee tarkoitettu paikkaamaan hiukan horjuvaa teoriapohjaa, mutta kun pääosa Caldwellin kritiikistä on perusteltua ja paikalleen sattuvaa, ei kipaikka sävy oikein perustele itseään.

KATJA VALASKIVI

## **Euroopan viestintäjärjestelmät politiikan kehyyksissä**

### **Peter J. Humphreys: MASS MEDIA AND MEDIA POLICY IN WESTERN EUROPE.**

Manchester & New York: Manchester University Press 1996. 349 s.

Ei ole aivan yksinkertaista yrittää koota koko Länsi-Euroopan sekä painetun että sähköisen viestinnän kehitys kirjaksi nimenomaan viestintäpoliittisesta näkökulmasta. Sellaisen mammuttitehtävän Peter J. Humphreys on kuitenkin ottanut harteilleen – ja onnistuu hyvin. Vaikka Mass Media and Media Policy in Western Europe pääasiassa nojaa eri puolilla Eurooppaa jo aiemmin tehtyyn tutkimukseen, kirja on käydyin keskustelun erinomaisesti rakennettu yhteenveto. Johdannon ja johtopäätösten väliin jää kahdeksan lukua, joista kolme ensimmäistä keskittyy lehdistöön, neljä seuraavaa yleisradiotoimintaan sekä viimeinen EU:n viestintäpolitiikkaan.

Kaikkein päivänkohtaisinta dokumentointia Humphreysin teoksesta on turha hakea, koska viestintäpoliittisten ratkaisujen vauhti pakottaa tutkimuksen kasvavassa määrin kulkemaan jälkijunassa. Sen sijaan Humphreys saa kiteytyksi kirjaansa keskeiset trendit, syyt ja seuraukset lankeamatta mihinkään yksinkertaiseen teknologiseen determinismiin. Hän tekee osuvia havaintoja paitsi siitä, mikä länsieurooppalaista perinnettä ohjalla ja säädellä viestinnän rakenteita ja sisältöjä yhdistää, myös ja ennen muuta siitä, mikä selittää viestintäpolitiikan linjausten ja sitä kautta myös viestinnän rakenteiden eroja eri maissa.

Humphreysin teos on siten mainio kumppani esimerkiksi Euromedia Research Groupin koomateokselle Dynamics of Media Politics (Sage 1992) kuin myös saman ryhmän kokoamalle puhtaasti viestinnän rakenteita esittelevälle käsikirjalle The Media in Western Europe (Sage, uusi laitos 1997) tai puhtaasti sääntelyjärjes-

## **Mass media and media policy in Western Europe**

Peter J. Humphreys

telmien esittelyyn keskittyvälle Serge Robillardin käsikirjalle Television in Europe: Regulatory Bodies (John Libbey 1995). Käsikirjoihin painettu tieto vanhenee nopeasti, mutta Humphreysin historialliset ja rakenteelliset tulkinnot vaikuttavat kestävästi.

Peter J. Humphreys julkaisi jo 1980-luvulla (yhdessä Kenneth Dysonin ja/tai Ralph Negrinen kanssa) kolmekin teosta viestintäpolitiikan ja viestinnän murroksesta. Lisäksi hän on kirjoittanut puhtaasti Saksan viestintään paneutuneen kirjan Media and Media Policy in Germany (Berg 1994). Humphreys työskentelee Manchesterin yliopistossa ja on Euroopan johtavia viestintäpolitiikan tutkijoita ja kommentaattoreita.

### **Kehitys ja kansalliset erityispiirteet**

Missä on Humphreysin punainen lanka? Hän jäljittää sitä, kuinka tekniikka, talous ja politiikka yhdessä ovat muovanneet joukko- viestintäjärjesteimiä Länsi-Euroopassa. Hänen tapansa ymmärtää viestintäpolitiikka ei siten rajaudu kapeasti viestimien ja valtion väliseen suhteeseen vaan on laajempi, kuten viisasta onkin. Hänen lähestymistavassaan "politiikalla"

(perinteisesti ymmärrettyinä) on kuitenkin erikoisaisema. Vaikka tekniikan ja talouden kehitys ovat Humphreysin mukaan saaneet aikaan "paradigmaattisen muutoksen", jonka seurauksena yleisradiojärjestelmien painopiste on vaihtunut julkisen palvelun mallista markkinaperustaisen sähköisen viestinnän malliksi, poliittisilla päätöksillä voidaan yhä vaikuttaa viestinnän kehitykseen, rakenteisiin ja sisältöihin.

Toinen keskeinen tema Humphreysin teoksessa ovat kansalliset erityispiirteet. "Viestintäjärjestelmien voidaan olettaa vaihtelevan maiden kesken juuri siksi, että poliittikka ja poliittiset ratkaisut ovat saaneet aikaan eroja", hän kirjoittaa (s. 2). Kirjoittaja turvautuukin vertailevan politiikan tutkimuksen käsitteapuun hahmotellessaan yhtäältä "enemmistödemokraattisten" ja "konsensusdemokraattisten" maiden eroja ja toisaalta ryhmitellessään maita "dirigistisiin" ja "liberalistisiin".

Esimerkiksi Pohjoismaiden viestintäjärjestelmiä ovat Humphreysin mukaan omalta osaltaan muo- vanneet sosiaalisen kumppanuuden ja konsensuspolitiikan perinne sekä siihen liittyvä korporatismi. Poliittinen kulttuuri on pyrkinyt sitomaan eri osapuolet ja poliittiset tahot yhteisten kansallisten ratkaisujen taakse, mikä on heijastunut myös viestinnän rakenteita koskeviin ratkaisuihin.

### Vapaa lehdistö, julkiset radioaallot

Lehdistön osalta Humphreys toteaa länsieurooppalaisen kehityksen varsin yhdenmukaiseksi. Sanomalehdet toimivat vapailla markkinoilla, joiden toimintaa on käytännöllisesti katsoen kaikkialla yritetty kevyesti ohjailua lehdistötuen avulla. Lehdistötuen keinot ovat vaihdelleet ennen muuta markkinoiden koon ja alan kaupallisen rakenteen mukaan. Erityistä huomiota Humphreys kiinnittää lehdistön keskittymiseen eri maissa. Hyödyllinen tarkastelu, jossa pohditaan myös keskittymisen sääntelyä, saa kirjassa oman lukunsa.

Siinä kun markkinaperusteisuus on ollut Länsi-Euroopan leh-

distön tunnuspiirre, sen yleisradio-toimintaa on perinteisesti luonnehtinut julkinen/valtiollinen ohjaus. Huolimatta monista yhteisistä piirteistä ja periaatteista (julkisen palvelu, monipuolisuus, maantieteellinen, poliittinen ja kulttuurinen tasapuolisuus, eikaupallisuus, lupamaksu, poliittinen valvonta jne.) erot eri maiden kesken ovat kuitenkin huomattavia. Britannian rinnalla toiseksi varhaiseksi "sekajärjestelmään" siirtyjäksi Humphreys noteeraa Suomen, jossa mainosrahoituksen käyttöönoton tausta (pieni väestö, rajallinen lupamaksu pohja) ja itse järjestely kuitenkin poikkesivat huomattavasti Britanniasta. Vaikka dualijärjestelmä tai mainosrahoituksen käyttö julkisen yleisradiotoiminnan apuna levisivät 1980-luvun kuluessa miltei kaikkiin Länsi-Euroopan maihin, kansalliset järjestelyt näyttävät noudattavan poliittisen kulttuurin antamia suuntaviivoja.

Suomalaisessa keskustelussa Britannian esikuvanomaista asemaa länsieurooppalaisen yleisradiotoiminnan muovaajana on kenties liioiteltukin: tarkkaan ottaen missään ei ole rakennettu samanlaista järjestelmää kuin saarivaltakunnassa. Humphreys kuitenkin huomauttaa perustellusti, että brittiläinen duopoli myötävaikuttanut kaupallisen tv-toiminnan hyväksymiseen kaikkialla Euroopassa, koska "brittiläinen malli osoitti, että yksityinen omistus on sääntelyn avulla yhdistettävissä julkisen palvelun yleisradiotoimintaan" (s. 128). Hän kuvaa BBC:n ja ITV:n keskinäistä symbioosia ja korostaa, kuinka se rakennettiin nimenomaan minimoimaan markkinoiden vääristävät vaikutukset, huolimatta brittiläisestä taloudellisen liberalismiin ja "heikon valtion" perinteestä.

Poliittisten järjestelmien erot tulevat selkeimmin näkyviin Humphreysin eritellessä sitä, miten yleisradiotoiminnan alueellinen, poliittinen, kulttuurinen ja sisällöllinen pluralismi on pyritty turvaamaan eri maissa. Vielä selvemmät erot paljastuvat, kun kirja etenee kuvaamaan eri maiden säätely- ja valvontajärjestelmiä sekä niiden politisoitumisen aset-

ta. Pohjoismaat erottuvat jälleen omaksi kokonaisuudekseen, jossa hallintoelinten "politisoituminen yhdistyi poliittiseen pluralismiin" (s. 156). Samantapaisen rakennelman Humphreys löytää esimerkiksi Hollannista ja Saksasta. Tanskan kohdalla hän havaitsee järjestelmän haavoittuvuuden: sen sijaan, että poliittisesti valittu yleisradio-neuvosto olisi toiminut kiivenä poliittisia paineita vastaan, siitä muodostuikin ajoittain viestintäpoliittinen "penoispäriamentti", jossa käytiin pahimmat riidat. (Sitten Tanskan yleisradio-neuvosto lakkautettiin ja korvattiin asiantuntijoista koostuvalla hallituksella.) Samanlaisia oireita olisi voinut löytyä myös Suomen Yleisradion hallintoneuvostosta, etenkin 1970-luvulta.

### Deregulaatiota vai reregulaatiota?

Uusien sähköisten viestimien nousun ja viestinnän deregulaatiokehityksen Humphreys kuvaa kenties selkeämmin ja tiivimmin kuin kukaan aiemmin. Tarkastelu etenee loogisesti itse "paradigmaattisen muutoksen" päävaiheista sen ideologisiin, teknisiin ja taloudellisiin taustatekijöihin, eri osapuolten ajamiin etuihin sekä kehityksen poliittisen ohjailun mahdollisuuksiin. Lisäksi hän esittelee uusien tv-kanavien tulon herättämät viestintäpoliittiset ratkaisut maittain, eikä tarkastelu tässäkään kärsi siitä, että aivan tuoreimmat tapahtumat eivät ole ehtineet mukaan.

Vanhassa kiistassa siitä, pitäisikö puhua "deregulaatiosta" vai "reregulaatiosta" Humphreys kallistuu edellisen kannalle päättyen lopulta puhumaan "kilpailulähtöisestä deregulaatiosta" (competitive deregulation). Vaikka sähköisen viestinnän julkisesta ohjailusta ei missään ole varsinaisesti luovuttu eikä säätelyelimiä purettu, koko säätelykonteksti ja ohjailun tavoitteet ovat hänen mukaansa kokeneet deregulatorisen mallituksen: normatiivisen säätelyn sijasta viestinnälle asetetut pelisäännöt ovat nyt pääasiassa markkina-ohjauksia.

Omat lukunsa kirjassa saavat

myös sähköisen viestinnän markkinatrendit sekä deregulaation vaikutus ohjelmatarjontaan. Kun edellinen luku tarkastelee systemaattisesti keskittymisen ja kansainvälistymisen eri muotoja (viestintäjätien levittäytymistä multi-mediairyityksiksi, omistuksen keskittymistä jne.), jälkimmäinen kokoa maittain yhteen tutkimustuloksia tv-ohjelmiston muutoksista uudessa kilpailuympäristössä. Kuten viimeinenkään pääluku, joka käsittelee EU:n viestintäpolitiikkaa, ne eivät tuo esille varsinaisesti mitään uutta, vaan tiivistävät erinomaisesti sekä ongelmat että käydyt keskustelut.

Johtopäätösluvussa Humphreys tynnyttelee "teknologista hypeä" (s. 302) viestinnän digitalisoitumisen ympärillä. Hän muistuttaa epävarmuustekijöistä, joiden edessä dereguloitua markkinat ovat: mistä yleisö on lopulta valmis maksamaan? kuinka pitkälle markkinat kestävät yleisön segmentoitumista ja tarjonnan fragmentoitumista? Kun tekninen kapasiteetti ei enää aseta esteitä, rajalliseksi suureeksi on osoittautunut yhä selvemmin raha, ts. se etteivät mainosmarkat, sponsoritilat ja tilausmaksut kasva loputtomasti uudessakaan viestintäympäristössä.

Erittelevässä yleiskatsauksellisuudessaan *Mass Media and Media Policy in Western Europe* on oivallinen teos esimerkiksi yliopistoliseksi kurssikirjaksi. Kenties parasta kirjassa on se, että kirjoittajia on vain yksi: se takaa, että tulos on kiinteä, johdonmukainen ja näkemyksellinen.

HEIKKI HELLMAN

## Työkaluja keskustelun tutkijoille

### Pirkko Nuolijärvi ja Liisa Tiittula: TELEVISIOKESKUSTELUN AGENDA.

Yleisradion yleisötutkimuksen julkaisuja 1/1997.  
Helsinki: Yleisradio 1977. 90 s.

### Liisa Tainio: KESKUSTELUNALYYSIN PERUSTEET.

Tampere: Vastapaino 1997. 240s.

Viime vuosikymmenenä viestinnän tutkijoiden ja kielentutkijoiden tiet ovat kohdanneet yhä useammin. Kieltiede on suuntautunut tarkastelemaan kielen käyttöä sosiaalisena, todellisuutta konstruoivana toimintana ja toisaalta yhteiskuntatieteiden 'lingvistinen käänne' on ollut voimakaimmillaan nimenomaan viestinnän tutkijoiden ja sosiologien piirissä. Myös tutkimusalueet ja aineiston keruun menetelmät ovat sekoittuneet. Teema- ja fokusryhmähaastattelut ovat erityisen suosittu aineiston keruun menetelmä viestinnän tutkijoiden parissa; kielentutkijoita taas kiinnostaa medioiden käyttämä kieli ja vuorovaikutus medioissa.

Vaikka viestinnän tutkijoiden ja (muiden) yhteiskuntatieteilijöiden piirissä on viime aikoina harrastettu väliin loputtomalta tuntuvaa kieleen ja sen käyttöön liittyvää teoretisointia, on kielen ja tekstin tutkimuksesta kiinnostuneelle tarjoilla varsin vähän käytännöllisiä metodologisia kehikoita. Esimerkiksi diskurssiteoria evästää tutkijaa ainoastaan kieltä ja sosiaalista todellisuutta koskevilla teoreettisilla premisseillä ja aineiston tosisaan ottamista, aineistolähtöisyyttä ja tulkinnossakin tutkittavan tekstin sisällä pysymistä implikoivilla vaatimuksilla. Ei siis ole ihme, että yhteiskuntatieteiden kiinnostus on kohdistunut kielentutkimuksen eri menetelmiin, erityisesti keskustelunanalyysiin, taikka laajemmin keskustelututkimukseen nimenomaan sen metodisen selkeyden ja vakiintuneisuuden takia. Suomenkielisiä keskuste-

lunanalyysiä käsitteleviä teoksia on lyhyessä ajassa ilmestynyt neljä – nyt katseen alla olevien lisäksi Auli Hakuisen toimittama *Suomalaisen keskustelun keinoja II* (kieli 10) ja Nuolijärven ja Tiittulan *Vuorovaikutus televisiossa*. Kielen- ja yhteiskunnan tutkimusta eri tavoin yhdistelevää kirjallisuutta myös käännetään kovaa vauhtia suomeksi (esim. Anssi Peräkylän *Heritage*-käännös ja Virpi Blomin ja Kaarina Hazardin käännös *Fairclough'n Media discourse* -kirjasta).

Keskustelunanalyysi perustuu metodiltaan ja näkemyksiltään Harold Garfinkelin etnometodologiaan ja Garfinkelin oppilaan Harvey Sacksin luentoihin ja kirjoituksiin. Olennaista tutkimussuunnalle on ajatus siitä, ettei keskustelu ole kaaos tai keskustelijoiden yhteisymmärrys perustu sattumaan, vaan että keskustelu on yksityiskohtiaan myöten jäsentynyttä toimintaa. Keskustelunanalyysi on lähtökohdiltaan myös toiminnallista. Kielenkäyttöä ja yksittäisiä ilmaisuja *tekoina* pitävästä puheakteoriasta se eroaa kuitenkin siinä mielessä, että teon käsite on keskustelunanalyysin piirissä paljon moniulotteisempi. Keskustelunanalyysi haluaa selvittää mitä kaikkea keskustelulla on mahdollista tehdä. Sen mukaan keskustelijat paitsi kysyvät ja käskyvät, myös konstruoivat identiteettiään ja vuorovaikutuskontekstia keskustellessaan. Lähestymistapa korostaa siis ennen kaikkea kielen käytön formaalia puolta ja sen jäsentyneisyyttä ja tarjoaa vakiintuneen metodisen työkalupakin ja käsitteistöön analyysin avuksi. Analyysi ja tulkinta erotetaan jyrkästi toisistaan: keskustelunanalyttikko tavoittelee yleisöäteviä havaintoja, joita voidaan perustella toisilla paralleelisilla havainnoilla, ei tulkintoja tai teoreettisia spekulaatioita.

### Pieni on kaunista

Liisa Tainion toimittama kirja on kirjoitettu Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksella vuodesta 1993 pidetyn luentosarjan pohjalta, ja sen tavoitteena on kuvail-